

บทที่ 2

หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ความหมายของหลักสูตร

ความหมายของคำว่า “หลักสูตร” มาจากคำภาษาละตินว่า “Racecourse” แต่เมื่อนำมาใช้ในทางการศึกษาคำว่า “หลักสูตร” มีความหมายได้หลายอย่าง แต่เดิมมีความหมายว่าเป็นรายการกระบวนวิชา ต่อมาคำนี้ได้ขยายความออกไปมากขึ้น นักพัฒนาหลักสูตรที่มีความเชี่ยวชาญจะสามารถอธิบายความหมายได้กว้างขวางกว่านักพัฒนาหลักสูตรที่มีแนวคิดดั้งเดิมซึ่งมักจะให้ความหมายของหลักสูตรแคบๆ เช่นที่กล่าวมาแล้ว ความหมายของหลักสูตรที่มาจากคนๆ เดียวอาจมีมากมาย ตัวอย่างเช่น

- หลักสูตรคือแผนการเรียน
- หลักสูตรประกอบด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เฉพาะที่จะนำเสนอและจัดการเนื้อหา ซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ และทำที่ที่สุดจะต้องมีการประเมินผลลัพธ์ของการเรียน

นอกจากนี้ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับหลักสูตรอีก เป็นต้นว่า

โปรแกรมการเรียน (A Program of Studies)

เริ่มใช้ครั้งแรกในการจัดการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา คำนี้ใช้แทนความหมายของคำว่าหลักสูตร ซึ่งคนทั่วไปใช้ คล้ายกับรายการเรียงลำดับรายวิชา ปัจจุบันยังมีการใช้คำนี้ในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยการจัดลำดับรายวิชาแล้วเรียกว่า เป็นโปรแกรมการเรียน

เอกสารการศึกษา (A Document)

นักการศึกษาบางคนนิยามคำว่าหลักสูตรตามจุดมุ่งหมายที่จะให้ศึกษา การนิยามเช่นนี้มุ่งไปในประเด็นที่ว่าหลักสูตรเป็นเอกสารเพื่อเสนอต่อผู้มาติดต่อสถานศึกษาว่า มีการจัดการเรียนการสอนเป็นหลักฐานตามเอกสารที่นำเสนอ

แผนการจัดกิจกรรม (Planned Experience)

นักการศึกษาหลายคนมักจะให้ความหมายของหลักสูตรว่าเป็นแผนการจัดกิจกรรม ส่วน เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1966:5) อธิบายความแตกต่างระหว่าง

สรุปว่า คู่มือหลักสูตรก็คือการวางแผนหลักสูตรนั่นเอง

นอกจากนั้นได้มีผู้ให้นิยามศัพท์ คำว่า หลักสูตร ไว้ต่างๆ กันดังนี้

“เป็นลำดับประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดทำขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถคิดและปฏิบัติตามที่ตั้งจุดหมายไว้”

“เป็นประสบการณ์ทั้งหมดที่เด็กได้รับภายใต้การแนะนำของครู”

“เป็นประสบการณ์ทั้งหมดที่ผู้เรียนได้รับภายใต้การดำเนินการที่โรงเรียนจัดให้”

จากคำนิยามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรเน้นที่ประสบการณ์มากกว่าเนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการ (เกิดขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1920-1940) แนวปรัชญาที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาจากการเน้นเนื้อหาวิชา (Subject Centered) มาเป็นเน้นผู้เรียน (Student Centered) (รุจิรี ภูสาระ, 2546, หน้า 1-2)

หลักสูตร หมายถึง ประมวลเหตุการณ์ทั้งปวงที่ครูผู้สอนให้แก่ผู้เรียน เพื่อพัฒนาความสามารถในการดำรงชีวิต เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีคุณภาพในอนาคต (Flanklim Rovit 1974 p. 4)

อย่างไรก็ตาม การที่จะนิยามคำว่าหลักสูตรให้เป็นนิยามที่ชัดเจนและยอมรับกันทั่วไปนั้น ยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากขาดการประชาพิจารณาพร้อมกัน สาเหตุที่ทำให้ไม่อาจมีการประชุมร่วมกันได้ เพราะพัฒนาการของทฤษฎีหลักสูตรยังไม่พัฒนาเนื่องจากขาดปัจจัยต่างๆ สนับสนุน เป็นต้นว่า การสนับสนุนด้านการเมือง และความล้มเหลวที่เกิดจากนักการศึกษาต้องการนำผลการประชาพิจารณาไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการของโรงเรียน (Wiles and Bondi, 1993 :15)

โอลิวา (Oliva 1992, p. 5-6) ได้นำคำนิยามต่างๆ ของหลักสูตรมาเรียบเรียงไว้ดังนี้
หลักสูตร คือ

- สิ่งที่ใช้สอนในโรงเรียน
- ชุดวิชาที่เรียน (Set of Subject)
- เนื้อหา (Content)
- โปรแกรมการเรียน (Program of Studies)
- ชุดของสิ่งที่ใช้ในการเรียนการสอน (Set of Materials)
- ลำดับของกระบวนวิชา (Sequence of Courses)

- จุดประสงค์ที่นำไปปฏิบัติ (Performance Objectives)
- กระบวนวิชาที่ศึกษา (Course of Study)
- ทุกสิ่งที่สอนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนที่โรงเรียนเป็นผู้จัด
- ทุกสิ่งที่กำหนดขึ้นโดยบุคคลในโรงเรียน
- ลำดับของกิจกรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการโดยผู้เรียน
- ประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งเกิดจากระบบการจัดการของโรงเรียน

นอกจากนี้ หลักสูตรยังมีความหมายแตกต่างกันตามผู้ใช้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาจะให้ความหมายของหลักสูตรเป็นการจัดประสบการณ์ทั้งหมดในสถานศึกษาให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิต

ผู้สอนจะให้ความหมายของหลักสูตร ในลักษณะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ได้วางแผนไว้กับการสอนของคุณ และประสบการณ์จะเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ของนักเรียน

ผู้เรียนจะให้ความหมายของหลักสูตรในสิ่งที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ ตามที่สถานศึกษากำหนดและตามที่ครูสอน (ปรียาพร วงอนุตรโรจน์, 2546, หน้า 25)

โดยสรุป ความหมายของหลักสูตรอธิบายได้ดังนี้ หลักสูตรเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะและเจตคติ ค่านิยม พัฒนานักเรียนในทุกๆด้าน และเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนก้าวหน้า บุคคลที่นำพาสิ่งเหล่านี้ให้ประสบผลสำเร็จก็คือครูนั่นเอง

หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum)

จากนิยามหลักสูตรซึ่งมีมากมายหลายนิยาม แต่มีจุดร่วมกันประการหนึ่ง คือ “เป็นรูปธรรม” อย่างไรก็ตาม หลักสูตรก็ยังไม่อาจสรุปประเด็นได้ชัดเจนทั้งหมด ทุกหลักสูตรยังมีสิ่งแอบแฝงอยู่ ซึ่งเรียกสิ่งนี้ว่าเป็น หลักสูตรแฝง มีความหมายว่า เป็นหลักสูตรที่ไม่ได้มีการกำหนดไว้ล่วงหน้า การจะทำให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรแฝงได้ไม่ง่ายนัก แต่ก็อาจจะมองเห็นได้จากพลังที่มีอยู่ในโรงเรียน และส่งผลต่อการยอมรับของโรงเรียน ของเขตพื้นที่ และของชุมชน กระบวนการทางสังคม ซึ่งอาจเกิดจากโรงเรียน ชุมชน มักจะส่งผลให้เกิดหลักสูตรแฝง ธรรมชาติของหลักสูตรแฝงมักจะไม่มีใครเปิดเผยหรือมีผู้เอาใจใส่มากนัก อาจเป็นวิธีการในการสอนนักเรียนเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคม ค่านิยม การดำเนินชีวิตซึ่งสั่งสมมาจนทำให้เป็นความคาดหวังหรือปฏิบัติเป็นประจำมาก่อนเป็นเวลานาน ข้อเสียประการหนึ่งของหลักสูตรแฝง คือ การเกิดความตึงเครียดต่อนักเรียนในด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ เชื้อชาติ วิธีการขจัดปัญหาตาด้านนี้ คือ โรงเรียนจะต้องวิเคราะห์สภาพต่างๆ ไปของโรงเรียนให้ถ่องแท้

ความสำคัญของหลักสูตร

ความสำคัญของหลักสูตร นอกจากจะเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา และเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงคุณภาพของผลผลิตทางการศึกษาแล้ว ความสำคัญของหลักสูตร อาจพอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นเอกสารของทางราชการหรือเป็นบัญญัติของรัฐ เพื่อให้บุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาของรัฐหรือเอกชน ดังนั้นหลักสูตรจึงเปรียบเสมือนคำสั่ง หรือข้อบังคับของทางราชการชนิดหนึ่งนั่นเอง
2. เป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบัน การศึกษาระดับต่างๆ รวมทั้งเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่ง ในการที่จะจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาของรัฐให้แก่โรงเรียน
3. เป็นแผนการดำเนินงานของนักบริหารการศึกษา ที่จะต้องอำนวยการ ควบคุมดูแลกำกับ และติดตามประเมินผล ให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ
4. เป็นแผนการปฏิบัติงาน หรือเครื่องชี้แนวทางในการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะเสนอแนะจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียน การสอนซึ่งครูควรจะต้องปฏิบัติตามอย่างจริงจัง
5. เป็นเครื่องมือของรัฐในอันที่จะพัฒนาคน และพัฒนากำลังคน ซึ่งจะเป็นตัวสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตามแผนและนโยบายของรัฐ
6. เป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศชาติใดมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้คนในประเทศนั้นมีคุณภาพ รู้จักเลือกสรรและใช้ชีวิตอย่างชาญฉลาด สามารถนำพาสังคมและคนในสังคมก้าวไปพร้อมๆ กับกระแส โลกาภิวัตน์ได้อย่างมั่นคงและสันติสุข (อนุศักดิ์ สมิตสันต์, 2540, 39-40)

ประเภทของหลักสูตร

การแบ่งประเภทของหลักสูตรเป็นการแบ่งตามแนวคิด ปรัชญา และทฤษฎีของการศึกษา

ประเภทของหลักสูตรออกได้เป็น 9 แบบ ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (Subjective Curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรดั้งเดิม โดยเน้นเนื้อหาสาระซึ่งลักษณะหลักสูตรแบบนี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจเนื้อหาสาระซึ่งลักษณะหลักสูตรรายวิชาจะมีลักษณะดังนี้

1.1 เนื้อหาสาระแต่ละรายวิชาจะแยกจากกัน เช่น วิชาเลขคณิต ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยาสอนแยกออกจากกันเป็นรายวิชา

1.2 แต่ละวิชาจะมีลำดับของเนื้อหาสาระ มีขอบเขตของความรู้ที่เรียงลำดับความยากง่ายและไม่เกี่ยวโยงถึงวิชาอื่นๆ

1.3 วิชาแต่ละวิชา ไม่ได้โยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้นั้นกับการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

1.4 การเลือกเนื้อหาสาระ และการจัดเนื้อหาสาระ โดยยึดคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของเรื่องที่สอนนั้น โดยมีแนวคิดที่ว่าผู้เรียนสามารถนำเอาไปใช้เมื่อต้องการ

2. หลักสูตรสหพันธ์ (Correlated Curriculum) หลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาของวิชาอื่นที่มีความสัมพันธ์กันมารวมเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ 2 วิชา โดยไม่ทำลายขอบเขตวิชาเดิม คือ ไม่ได้มีการผสมผสานเนื้อหาเข้าด้วยกัน เช่น การจัดเนื้อหา เน้นให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างระบบอิเล็กทรอนิกส์และโทรทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงหมูและการปลูกพืช โดยแสดงให้เห็นแต่ละวิชาจะเสริมกันได้อย่างไร

3. หลักสูตรผสมผสาน (Fused Curriculum) เป็นการจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นรายวิชา โดยสร้างจากเนื้อหาวิชาที่เคยแยกสอนให้เป็นวิชาเดียวกัน แต่ยังคงรักษาเนื้อหาพื้นฐานของแต่ละวิชาไว้ หลักสูตรแบบนี้ แตกต่างจากหลักสูตรสหสัมพันธ์ที่มีบูรณาการระหว่างวิชามากกว่า คือ การสอนวิชาเหมือนสอนวิชาเดียว

4. หลักสูตรหมวดวิชา (Board Field Curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่มีลักษณะหลายหลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรสหสัมพันธ์และหลักสูตรแบบผสมผสาน โดยการนำเนื้อหาวิชาหลายๆ วิชา จัดเป็นวิชาทั่วไปที่กว้างขวางขึ้น โดยเน้นถึงการรักษาคูณค่าของความรู้ที่มีเหตุผล มีระบบ เช่น มนุษย์กับเทคโนโลยี มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้น

5. หลักสูตรวิชาแกน (Core Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนของวิชาอื่นๆ โดยเน้นเนื้อหาด้านสังคมและหน้าที่พลเมือง เพื่อการแก้ปัญหา เช่น ประชากรและมลภาวะ การดำรงชีวิตในเมืองและชนบท

6. หลักสูตรที่เน้นทักษะกระบวนการ (Process Skills Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้เกิดทักษะกระบวนการ เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการในการแก้ปัญหา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้เป็นผู้มีความสามารถในด้านทักษะกระบวนการดังนี้

- 6.1 มีความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้
- 6.2 ใช้กระบวนการให้เป็นสื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ
- 6.3 ให้รู้ธรรมชาติของกระบวนการ

7. หลักสูตรที่เน้นสมรรถฐาน (Competency or Performance base Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างจุดมุ่งหมาย กิจกรรม การเรียนการสอน และความสามารถในการปฏิบัติของผู้เรียน ในการจัดหลักสูตรแบบนี้จะต้องกำหนดความสามารถในการปฏิบัติที่ต้องการไว้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือจุดประสงค์ด้านความสามารถ จากนั้นก็วางแผนกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุแต่ละจุดประสงค์และมีการตรวจสอบการปฏิบัติของผู้เรียนก่อนที่จะผ่านไปเรียนตามจุดประสงค์ถัดไป เช่น การฝึกสอนแบบจุลภาค การสอนพิมพ์ดีด

8. หลักสูตรที่เน้นกิจกรรมและปัญหาสังคม (Social Activities and Problem Curriculum) หลักสูตรแบบนี้จะแตกต่างกันไปตามแนวคิดของแต่ละกลุ่ม เช่น ผู้ที่มีแนวคิดว่าการศึกษาคือการดำรงชีวิตในสังคมจริง ในการสร้างหลักสูตรจึงยึดรากฐานของหน้าที่ทางสังคม หากมีแนวความคิดว่าหลักสูตรควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหา หรือเรื่องต่างๆ ของชีวิตในสังคมชุมชน เช่น การป้องกันมลภาวะ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

9. หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล (Individual Needs and Interest Curriculum) เป็นหลักสูตรที่เน้นความสนใจและความต้องการของผู้เรียน เช่น การเน้นที่ผู้เรียน การเน้นที่ประสบการณ์ โดยหลักสูตรที่สร้างขึ้นตามความรู้ และความสนใจของผู้เรียนมีความยืดหยุ่นสูง และผู้เรียนสามารถเรียนได้เป็นรายบุคคล เช่น หลักสูตรของโรงเรียน Summer Hill ที่อังกฤษ ซึ่ง นิล (Niel 1960) สร้างขึ้น โดยทำโรงเรียนให้สอดคล้องกับเด็ก เป็นต้น (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546, หน้า 27-29)

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร หมายถึง ส่วนที่อยู่ภายในและประกอบกันเข้าเป็นหลักสูตร เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรไปด้วย

ตามแนวคิดของนักการศึกษา ได้กล่าวถึงองค์ประกอบไว้ดังนี้

1. ไทเลอร์ (Tyler 1968, 1) กล่าวว่า โครงสร้างของหลักสูตร มี 4 ประการ คือ
 - 1.1 จุดมุ่งหมาย (Educational Purpose) ที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนเกิดผล
 - 1.2 ประสบการณ์ (Educational Experience) ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้จุดมุ่งหมาย

บรรลุผล

1.3 วิธีการจัดประสบการณ์ (Organizational of Educational Experience) เพื่อให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 วิธีการประเมิน (Determination of What to Evaluate) เพื่อตรวจสอบจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

2. ทาบ (Taba, 1962, p. 422-423) กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร 4 องค์ประกอบ คือ

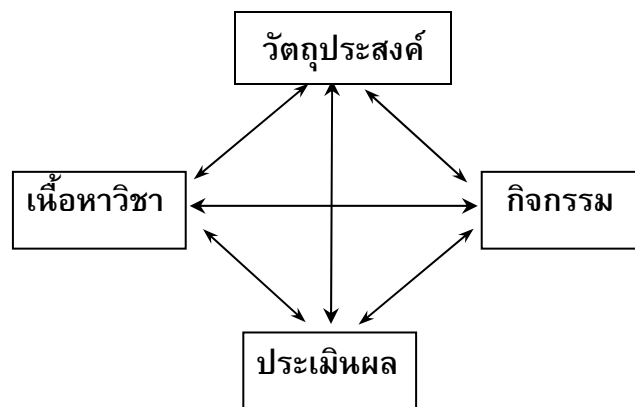
2.1 วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ

2.2 เนื้อหาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา

2.3 วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.4 วิธีการประเมินผล

องค์ประกอบดังกล่าวสามารถแสดงความสัมพันธ์ภายในได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 องค์ประกอบของหลักสูตร

3. องค์ประกอบของหลักสูตรในเชิงระบบ

โบแชมพ์ (Beauchamp, 1968, p. 108) เป็นผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรในเชิงระบบ คือ ส่วนที่ป้อนเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ที่ได้ (Output) ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นตามภาพประกอบที่ 2

ส่วนที่ป้อนเข้า	กระบวนการ	ผลลัพธ์
<ul style="list-style-type: none"> - เนื้อหาวิชา - ผู้เรียน - ชุมชน - พื้นฐานการศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะการใช้ - สื่อ / อุปกรณ์ - ระยะเวลา - การวัดผล 	<ul style="list-style-type: none"> - ความรู้ - ทักษะ - เจตคติ - ความมั่นใจ

ภาพประกอบที่ 2 โครงสร้างของหลักสูตรเชิงระบบ

รูปแบบของหลักสูตร (Curriculum Design)

รูปแบบของหลักสูตรหรือประเภทของหลักสูตรมีอยู่หลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบก็มีแนวความคิด จุดมุ่งหมาย โครงสร้างแตกต่างกันออกไป ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. หลักสูตรแบบเน้นเนื้อหาวิชา (Subject-Matter-Curriculum)
2. หลักสูตรแบบหมวดวิชา (Broad-Field-Curriculum)
3. หลักสูตรที่ยึดกระบวนการทางสังคมและการดำรงชีวิต (Social Process and Life Function)
4. หลักสูตรแบบแกนกลาง (The Core Curriculum)
5. หลักสูตรที่ยึดกิจกรรมและประสบการณ์ (The Activity and Experience Curriculum)
6. หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum)
7. หลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Correlate Curriculum)
8. หลักสูตรแบบเอกัตบุคคล (Individualized Curriculum)
9. หลักสูตรแบบส่วนบุคคล (Personalized Curriculum)

1. หลักสูตรแบบเน้นเนื้อหาวิชา (Subject-Matter-Curriculum)

เป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งในการสอนศาสนา ละติน กรีก อาจเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าเป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง (Subject-Centered-Curriculum) ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการสอนของครูที่ใช้วิธีบรรยาย ปรัชญาการจัดการศึกษาแนวนี้จะยึดปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism) และสัจวิทยานิยม (Perennialism)

ข้อดี

1. ทำให้ทบทวนเวลาสอน เพราะการสอนเป็นไปอย่างรวดเร็วตามลำดับของเนื้อหาวิชา
2. สะดวกกับครูและผู้จัดหลักสูตร เพราะครูจะใช้ความรู้ที่มีอยู่เลือกเนื้อหาที่ตนคิดว่าสำคัญและจำเป็นมาสอน
3. การวัดผลง่าย และสะดวก เพราะจัดลำดับเนื้อหาไว้แล้ว
4. มีความต่อเนื่องของเนื้อหาดี ความรู้ใหม่จะสัมพันธ์กับความรู้เก่า
5. ถ้าปรัชญาการศึกษาเน้นการถ่ายทอดความรู้ หลักสูตรแบบนี้จะสนองตอบได้ดีที่สุด
6. สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ดี
7. ช่วยทำให้เด็กเจริญเติบโตทางสติปัญญา

ข้อจำกัด

1. ความมุ่งหมายแคบเพราะเน้นวิชาการ ไม่ได้เน้นพัฒนาการด้านอื่นของนักเรียน
2. นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ยาก เพราะการดำรงชีวิตประจำวันต้องอาศัยหลายวิชา มาผสมผสานกัน
3. นักเรียนขาดโอกาสในการพัฒนาความคิด ขาดความเป็นอิสระ ความคิดสร้างสรรค์ เกิดได้ยาก

2. หลักสูตรแบบหมวดวิชา (Broad-Field-Curriculum)

เป็นหลักสูตรที่กำหนดเนื้อหาวิชาไว้กว้างๆ โดยนำความรู้ในกลุ่มวิชาผสมผสานกันเข้าเป็นหมวดวิชาเดียวกัน เช่น

หมวดสังคมศึกษา รวมเอาวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม เข้าด้วยกัน

หมวดวิทยาศาสตร์ รวมเอาวิชาเคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์เข้าด้วยกัน

หมวดคณิตศาสตร์ รวมเอาวิชาเลขคณิต พีชคณิต เรขาคณิตเข้าด้วยกัน

การสอนจะเน้นการผสมผสานเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน มักจะเป็นการสอนแบบหน่วย หรือการสอนแบบบูรณาการ ครูผู้สอนจะต้องได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี มีเอกสารประกอบการเรียนที่สอดคล้องกัน

ข้อดี

1. ทำให้คล่องตัวในการบริหารหลักสูตร เพราะในหมวดวิชาหนึ่งๆ สามารถเชื่อมโยงกันได้สะดวก
2. สามารถนำผลจากการผสมผสานความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3. ทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด (Concept) ได้ง่ายขึ้น

ข้อจำกัด

1. ในการจัดกิจกรรมตามเป้าหมายของหลักสูตรแบบนี้ทำได้ยาก เพราะต้องอาศัยครูผู้ชำนาญการและรอบรู้จึงจะบรรลุผลได้
2. ยังมีความมุ่งหมายที่เป็นวิชาการ ขาดการพัฒนาด้านอื่นๆ
3. ยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน

3. หลักสูตรที่ยึดกระบวนการทางสังคมและการดำรงชีวิต (Social Process and Life Function)

เป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นโดยยึดสังคมเป็นหลัก โดยคำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นพื้นฐาน ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นความคิดตามนักการศึกษา John Dewey โดยยึดหลักปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) จึงมีวัตถุประสงค์จะให้การศึกษากลายเป็นเครื่องมือในการสร้าง และปฏิรูปเสียใหม่ ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดระบบการเรียน โดยยึดงานหรือกิจกรรมเป็นหลัก ครูเป็นเพียงผู้เสนอแนะแนวทางเพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างครู-นักเรียน นักเรียน-นักเรียน

ข้อดี

1. เป็นความพยายามในการเอาประสบการณ์ทางสังคมมาให้ผู้เรียนศึกษาความซับซ้อน และความเป็นจริงของสังคม
2. ทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับขณะเรียน เพื่อการปรับตนในสถานการณ์จริงที่จะเชื่อมโยงไปสู่สังคมในอนาคต
3. มีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม
4. มุ่งส่งเสริมการเรียนแบบ Active Learning คือ การให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมากที่สุด
5. เป็นแนวคิดพื้นฐานที่สนับสนุนให้เกิดโรงเรียนชุมชนขึ้น

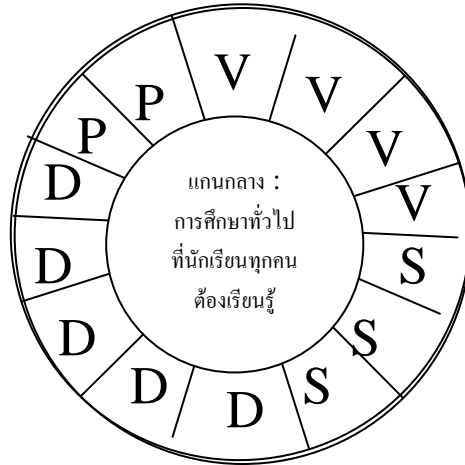
ข้อจำกัด

1. อาจทำให้เนื้อหาวิชาขาดความสมบูรณ์ และสาระสำคัญของเนื้อหาวิชาไป เพราะเน้นความสนใจของผู้เรียนมากกว่า
2. การผสมผสานและการจัดหมวดหมู่ของประสบการณ์ยังเป็นปัญหา ถ้าผู้จัดไม่ทราบว่ากิจกรรมหรือประสบการณ์ใดจะมีคุณค่ามากที่สุด

3. การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อาจทำได้เพียงบางส่วน
4. การจัดกิจกรรมให้ตรงตามวัตถุประสงค์ทำได้ยาก

4. หลักสูตรแบบแกนกลาง (The core Curriculum)

หลักสูตรนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและเจตคติเพื่อไปพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น โดยกำหนดให้มีวิชาแกนซึ่งทุกคนจำเป็นต้องเรียนตามภาพประกอบที่ 3

- V = วิชาชีพ เช่น ช่างยนต์ ช่างแต่งหน้า
- S = วิชาเลือกที่สนใจพิเศษ เช่น ดนตรี เซรามิก
- P = การเตรียมวิชาชีพ เช่น กฎหมายธุรกิจ ชีววิทยาเตรียมแพทย์
- D = วิชาการทั่วไป เช่น สังคมวิทยา ฟิสิกส์

ภาพประกอบที่ 3 โครงสร้างของหลักสูตรแกน

คุณลักษณะของหลักสูตรแกน มีดังนี้

1. มีสัดส่วนของวิชาตามความต้องการของผู้เรียนครบทุกคน
2. มีวิชาร่วมที่ทุกคนต้องเรียน เช่น ภาษา สังคมศึกษา
3. เนื้อหาวิชาเป็นลักษณะการแก้ไขปัญหาโดยนำวิชาต่างๆ รอบๆ แกนมาใช้
4. มีการจัดเวลาการเรียนสำหรับแกนกลางประมาณ 2-3 คาบ โดยให้ครูที่เป็นแกนกลางหรือครูอื่นๆ มาช่วยจัดกิจกรรม
5. กระตุ้นให้ครูร่วมวางแผนการเรียนร่วมกับนักเรียน
6. มีการแนะแนวให้ผู้เรียน

ปกติหลักสูตรแกนนี้อาจเหมาะสมกับนักเรียนระดับมัธยมต้น และมัธยมปลายมากกว่า แต่ถ้าในระดับอุดมศึกษาแล้วหลักสูตรนี้ยังไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับ

ข้อดี

1. วิธีการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรนี้ช่วยให้ครูและนักเรียนในชั้นมีความสนิทสนมกันมากขึ้น
2. ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมเต็มที่ และสามารถทราบจุดมุ่งหมายของการเรียนดีขึ้น
3. ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงในการเรียน ได้วางแผน เก็บข้อมูล แก้ปัญหา และประเมินผลด้วยตนเอง
4. ผู้เรียนมีโอกาสศึกษาที่ตนเองมีความสนใจ โดยที่ปัญหานั้นๆ อาจเป็นปัญหาของตนเอง หรือปัญหาของสังคมก็ได้
5. การใช้ช่วงเวลาเรียนยาวนานกว่าปกติ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสศึกษานอกสถานที่ สัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ตลอดจนจัดกิจกรรมที่มีค่าได้อย่างกว้างขวาง
6. สภาพการเรียนการสอนแบบมีปัญหาคือเป็นแกนกลาง ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะต่างๆ รวมทั้งทักษะทางสังคม

ข้อจำกัด

1. ต้องใช้อุปกรณ์และเอกสารประกอบการสอนมาก
2. เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่แก้ปัญหา อาจทำให้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ได้ง่ายกว่า และทำให้เสียเวลา
3. การสอนแบบแก้ปัญหาเป็นการสอนที่ยาก ครูต้องมีความรู้ดี เตรียมการสอน วางแผนการสอนที่ดี และต้องใช้อุปกรณ์มาก
4. ครูต้องใช้เวลามากในการวางแผนร่วมกับครูคนอื่น ทำให้ยากแก่การปรึกษาหารือกัน

5. หลักสูตรที่ยึดกิจกรรมและประสบการณ์ (The Activity and Experience)

เป็นรูปแบบของหลักสูตรที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาวิชา โดยไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียน การจัดหลักสูตรนี้ยึดหลักการที่ว่า ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมที่คำนึงถึงประสบการณ์ที่มีประโยชน์ และมีการวางแผนร่วมกัน การทำกิจกรรมเน้นการแก้ปัญหา โดยยึดหลักปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม (Progressivism) นั่นคือ ผู้เรียนจะต้องรู้จักวิธีการแก้ปัญหา ลงมือกระทำ วางแผนด้วยตนเอง เป็นการเรียนโดยการกระทำ (Learning by doing) เหมาะสำหรับเด็กระดับชั้นประถมศึกษา ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อหลักสูตรนี้คือ ครู โรงเรียน วัสดุอุปกรณ์ การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การบริหารงาน

ข้อดี

1. เป็นหลักสูตรที่เน้นประสบการณ์เป็นสำคัญ ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
2. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน และการเลือกกิจกรรมการเรียน
3. ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนถนัด สนใจ และคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตน
4. ผู้เรียนและผู้สอนมีโอกาสทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด
5. เป็นหลักสูตรที่ยอมรับว่าผู้เรียนเป็นบุคคลสำคัญ
6. กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปตามขั้นตอน

ข้อจำกัด

1. ถ้าผู้สอนและบุคลากรต่างๆ ขาดความเข้าใจในปรัชญาของหลักสูตรแล้ว จะทำให้ขาดการวางแผนและการดำเนินการที่ดี
2. ถ้าสอนขาดความเข้าใจในจิตวิทยาการสอนและพัฒนาการของผู้เรียนแล้วจะทำให้เกิดปัญหาในการบรรลุเป้าหมายที่วางไว้
3. ถ้าขาดอุปกรณ์ ห้องเรียนไม่พร้อม จะทำให้เกิดปัญหาได้
4. ถ้าครูผู้สอนขาดความกระตือรือร้น และไม่มีความคิดริเริ่มแล้ว การสอนแบบเน้นรายวิชาจะได้ผลดีกว่า

6. หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum)

เป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์ในการเรียน โดยผู้ทำหลักสูตรคัดเลือกตัดตอนมาจากหลายๆ สาขาวิชา มาจัดเข้าเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต และต่อพัฒนาการของผู้เรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้เน้นที่ตัวผู้เรียนและปัญหาทางสังคมเป็นหลัก

ข้อดี

1. ช่วยให้มีความสัมพันธ์ระหว่างวิชาสูงสุด เพราะเน้นประสบการณ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียนและปัญหาทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนมากกว่าเน้นที่เนื้อหาวิชา
2. ช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ต่อเนื่อง ได้รับประสบการณ์ตรงที่มีประโยชน์ต่อชีวิตและพัฒนาการของตน
3. กิจกรรมต่างๆ มีคามสัมพันธ์ผสมผสานกันดี ทำให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน
4. เนื้อหาวิชาที่ได้คัดเลือกมาอย่างรอบคอบ ทำให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนสูงสุด

5. ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง จึงสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง

ข้อจำกัด

1. วิธีการหลอมวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันทำได้ยาก นอกจากชั้นประถมศึกษา
2. ความคาดหวังของครู ผู้ปกครองยังต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้มากๆ
3. ถ้าครูขาดการเตรียมการจะทำให้ไม่บรรลุผล
4. ครูอาจขาดทักษะในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรม
5. ต้องใช้สื่อการสอนมากซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่มักไม่พร้อม

7. หลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Correlate Curriculum)

เป็นหลักสูตรที่มีความสัมพันธ์กันในหมวดวิชา นั่นคือ แทนที่ครูผู้สอนแต่ละวิชาจะต่างคนต่างสอน ก็นำมาคิดร่วมกัน วางแผนร่วมกันว่าจะจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบใดจึงจะก่อประโยชน์ และให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด ซึ่งอาจทำได้ดังนี้ คือ

1. จัดให้มีความสัมพันธ์ระดับที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนนัก เช่น สอนวรรณคดีก็ให้วาดภาพประกอบ
2. ในวิชาใกล้เคียงหรือคาบเกี่ยวกัน ครูผู้สอนต้องวางแผนร่วมกันว่าจะสอนอย่างไร จึงจะไม่ซ้ำซาก
3. ครูอย่างน้อยสองหมวดวิชาวางแผนการสอนร่วมกัน และดำเนินการสอนร่วมกันเป็นคณะ และอาจให้เวลาสอน 2 คาบติดต่อกันไป
4. ใช้วิชาที่สัมพันธ์กัน 2 วิชา หรือมากกว่านั้น ใช้วิธีการแก้ปัญหาร่วมกันโดยใช้เนื้อหาหลายๆ วิชามาช่วยแก้ปัญหา

ข้อดี

1. เนื้อหาในบทเรียนมีความสอดคล้องผสมผสานกันยิ่งขึ้น ผู้เรียนได้รับความรู้ที่เชื่อมโยงกัน
2. ขจัดความซับซ้อนในหมวดวิชา
3. ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนในสิ่งที่ตนสนใจ และได้รับประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตนักเรียนมากขึ้น
4. ครูต่างหมวดวิชาได้มีโอกาสวางแผนการทำงานร่วมกันมากขึ้นนักเรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม และมีประสบการณ์ตรงมากขึ้น

ข้อจำกัด

1. การบริหารโดยให้ครูมาจัดการวางแผนร่วมกันอาจมีปัญหารื่องเวลา
2. ครูบางคนมีอคติ คิดว่าตนเหนือกว่าคนอื่น

3. การจัดตารางสอนติดต่อกันอาจผิดไปจากที่เคยปฏิบัติ
4. อาจไม่ได้รับการยอมรับจากครู เพราะความเคยชินของเดิม

8. หลักสูตรแบบเอกัตบุคคล (Individualized Curriculum)

เป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนการจัดหลักสูตรแบบนี้ทำให้ผู้เรียนได้เรียนได้เรียนตามความสามารถ และอัตราเร็วของแต่ละคน มีโอกาสเลือกได้มาก ทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนมีความรับผิดชอบ โดยยึดหลักปรัชญาสภาพนิยม (Existentialism)

9. หลักสูตรแบบส่วนบุคคล (Personalized Curriculum)

เป็นหลักสูตรที่ครูและนักเรียนวางแผนร่วมกัน ตามความเหมาะสมและความสนใจของผู้เรียน เรียกว่า สัญญาการเรียนเพื่อส่งเสริมและดึงเอาศักยภาพของผู้เรียนออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้เกิดความยุติธรรมทางการศึกษามากขึ้น ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน มีทางเลือกกิจกรรมการเรียนหลายด้าน เป็นการศึกษาที่ประกันได้ว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างจริงจัง สอดคล้องกับความต้องการ ความสามารถ ความสนใจของตนเองและชุมชน เป็นการจัดหลักสูตรโดยยึดหลักปรัชญาการจัดหลักสูตรโดยยึดหลักปรัชญาสภาพนิยม (Existentialism) (รุจิรี ภูสาระ, 2546, หน้า 8-19)

ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

สังัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 211-212 อ้างถึงใน เบญจวรรณ สุธรรมรักษ์ 2546, 10) ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตรที่ดีว่าหลักสูตรที่ดีควรมีจุดมุ่งหมายที่ดีและที่สำคัญ คือ ควรตั้งอยู่บนรากฐานของการศึกษาที่ถูกต้อง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและมุ่งสร้างค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและมีความเสียสละ หลักสูตรจะต้องมีความชัดเจน มีความต่อเนื่อง เน้นให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น ทำเป็นมีความสนใจ มีความกระตือรือร้น ส่งเสริมอาชีพตามความถนัดและความสามารถยืดหยุ่นได้ เปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ทศนีย์ ศุภเมธิ (ม.ป.ป.) ได้สรุปคุณลักษณะของหลักสูตรที่ดีไว้ ดังนี้

1. มีความคล่องตัว สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพต่างๆ ได้เป็นอย่างดี
2. เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. ได้รับการจัดทำหรือพัฒนาจากบุคคลหลายฝ่าย เช่น ครู ผู้ปกครอง นักพัฒนาหลักสูตร นักวิชาการ เป็นต้น
4. ต้องมีกระบวนการที่ต่อเนื่อง

5. การพัฒนาหลักสูตรควรคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐาน เช่น ปรัชญาการศึกษา จิตวิทยา การเรียนรู้และพื้นฐานของสังคม

6. ควรมีเนื้อหาสาระเรื่องการสอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะทำให้ผู้สอนคิดเป็น ทำเป็นและมี การพัฒนาในทุกด้าน

7. จัดให้ตรงความมุ่งหมายของการศึกษาแห่งชาติ

8. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์

9. มีการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ และเจตคติให้กับผู้เรียน

10. มีลักษณะสนองความต้องการ และความสนใจทั้งของผู้เรียนและสังคม

11. บอกแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

12. ชี้แนะเกี่ยวกับสื่อการสอนได้อย่างเหมาะสม

13. บอกแนวทางการจัดและประเมินการสอน

สุเมธนา พรหมบุญ (2543, หน้า 6 อ้างถึงใน เบญจวรรณ สุธรรมรักษ์ 2546,11 และ สิปปนนท์ เกตุทัต 2537, หน้า 1 อ้างถึงใน เบญจวรรณ สุธรรมรักษ์ 2546, หน้า 11) ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกันว่า หลักสูตรควรมีพื้นฐานวิชาการที่กว้างและวิชาชีพที่ลึก เน้นคุณภาพบัณฑิตที่สามารถเชื่อมโยงวิสัยทัศน์กับการดำเนินการ และการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม เสริมศรี ไชยศรีและคณะ (2543, หน้า 57) ได้สรุปลักษณะของหลักสูตรที่ดีกว่า ควรมุ่งเตรียมความพร้อมทางสติปัญญา ความสามารถ รู้คุณค่าของความคิดทางวิชาการและส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าทางภูมิปัญญา เอกลักษณ์ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในการที่จะพัฒนาความเป็นสากลให้ทัดเทียมกับนานาประเทศในเชิงวิชาการ และมีความรู้เฉพาะด้าน เพื่อจะส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะชีวิต และสังคม มีคุณธรรม จริยธรรม และดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Curriculum Development และหากจะพิจารณาตุ่คำว่า พัฒนา (Development) จะมีความหมายใน 3 ลักษณะ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

2. การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง และ

3. การเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า

ในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ได้ผลยิ่งขึ้น และการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทิศทางที่กำหนดไปในแนวทางที่ต้องการ ตามที่ได้วางแผนไว้แล้ว

วิชัย วงษ์ใหญ่ กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การพยายามวางโครงการที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดหมายที่กำหนดไว้

เรื่อง เจริญชัย ให้ความเห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรมิได้หมายความว่าเฉพาะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมตัวหลักสูตรของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการแต่เพียงอย่างเดียว รวมความถึงการพัฒนาองค์ประกอบที่สำคัญอื่นๆ ของหลักสูตรอีกหลายประการ กล่าวคือ

1. การพัฒนาสาระความรู้ และประสบการณ์ประกอบเนื้อหาวิชา
2. การพัฒนาหลักสูตรวิชาอาชีพ ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
3. การพัฒนาสื่อการสอนประกอบหลักสูตร ได้แก่ แผนการสอน โครงการ เอกสาร และวัสดุประกอบการสอน อุปกรณ์ประกอบการสอน เครื่องมือประเมินผล เป็นต้น

เชย์เลอร์ และคนอื่น (Saylor and Other) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาหลักสูตรว่า หมายถึง การจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน นอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตร อาจหมายรวมถึงการผลิตหรือสร้างเอกสารอื่นๆ สำหรับผู้เรียนอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายครอบคลุมทั้งการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่และการปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ในหลายครั้งและหลายโอกาส จึงใช้เรียกคำเหล่านี้ รวมเป็นคำๆ เดียวว่า การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรนับเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาของประเทศ แต่ลักษณะการจัดการศึกษาในประเทศไทยยังมีความแตกต่างจากสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย หรือยุโรปบางประเทศ ที่สถาบันการศึกษาในประเทศเหล่านี้ล้วนมีความเป็นอิสระทางวิชาการค่อนข้างสูง สำหรับประเทศไทยนั้นหลักสูตรระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ยังอยู่ในความควบคุมดูแลของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนหลักสูตรระดับอุดมศึกษาหรือหลักสูตรสาขาวิชาต่างๆ ในมหาวิทยาลัยนั้น เป็นอำนาจของสภามหาวิทยาลัยหรือสภาสถาบันตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันแต่ละแห่ง สำหรับทบวงมหาวิทยาลัย โดยอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย ตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการปฏิบัติราชการของทบวงมหาวิทยาลัย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2537 ข้อ 2 ระบุแต่เพียงว่าทบวงมหาวิทยาลัยมีหน้าที่กำหนดมาตรฐานการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและสถาบันอุดมศึกษาของเอกชน กล่าวโดยสรุป ทบวงมหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ล้วนอยู่ในความควบคุมดูแลของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการก็ตาม การพัฒนาหลักสูตรยังคงมีความจำเป็นอยู่เสมอ เพราะผู้บริหารและครูเป็นผู้ใช้หลักสูตรต่างจะทราบดีว่าหลักสูตรนั้นๆ เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและความต้องการของโรงเรียนเพียงใด มีจุดเด่นและจุดด้อยอะไรบ้างที่ควรปรับปรุง สิ่งเหล่านี้นับเป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบที่จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์ทันเหตุการณ์ สามารถสนองตอบความต้องการและความสนใจของผู้เรียนให้มากที่สุด ซึ่งในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้เปิดโอกาสและส่งเสริมให้ท้องถิ่น คือ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน จังหวัด เขตการศึกษา กรมต้นสังกัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถสร้างหลักสูตรรายวิชาต่างๆ ตามโครงสร้างวิชาบังคับเลือก และเลือกเสรีได้ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาให้สอดคล้อง และเกื้อกูลต่อชีวิตจริง สภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละท้องถิ่นเป็นประการสำคัญ จึงถือได้ว่ากระทรวงศึกษาธิการได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรมากขึ้นกว่าเดิม (อนุศักดิ์ สมิตสันต์, 2540, หน้า 91-93)

ความจำเป็นของการพัฒนาหลักสูตร

อิทธิพลหรือความกดดันต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรนั้นมีอยู่หลายสาเหตุด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วการพัฒนาหลักสูตรจะมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสภาพแวดล้อมของสังคมในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมระบบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้แนวคิดของเด็กในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปหรือแตกต่างจากแนวความคิดของเด็กในสมัยก่อน ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ในปัจจุบันด้วย นอกจากนี้ สภาพของสังคม ภาวะทางเศรษฐกิจ การแข่งขัน การดูแลเอาใจใส่เด็กในปัจจุบันได้ผิดแผกไปจากเดิมมาก บิดามารดาต้องชวนช่วยในการประกอบอาชีพ ขาดการดูแลเอาใจใส่บุตรหลานของตน และมอบความรับผิดชอบเหล่านี้ไปให้โรงเรียนตั้งแต่เด็กยังอยู่ในวัยเด็กเล็ก ดังนั้นเด็กจึงขาดความรักความอบอุ่นและการเอาใจใส่ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาสังคมในอนาคตได้ อาจจะกล่าวได้ว่าความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรนั้น เกิดมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน คือ

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

ในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรนั้น ผู้จัดทำจำเป็นจะต้องวิเคราะห์สภาพของสังคม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคม วัฒนธรรม และปรัชญาในการดำเนินชีวิตของผู้ที่อยู่ในสังคมปัจจุบันก่อน จากนั้นจึงจะดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมดังกล่าวในปัจจุบัน นอกจากนี้ก็ยังมีปัญหาสังคมที่เราได้เผชิญอยู่เกือบทุกวัน ได้แก่ ปัญหาอาชญากร ปัญหาคนยากจน ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาการเพิ่มประชากร ปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจ และอื่นๆ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งผู้จัดทำหลักสูตรจำเป็นจะต้องศึกษาปัญหาต่างๆ เหล่านี้ และดำเนินการจัดทำหลักสูตรเพื่อป้องกัน และช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วย

ปัญหาในด้านประชากรและการอพยพของประชากรเป็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสังคมปัจจุบันซึ่งผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงในด้านการจัดการศึกษาเพื่อเป็นการแก้ปัญหาในด้านนี้อาจจะกล่าวได้ว่า การอพยพของประชากรจากที่แห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่งมีสาเหตุสำคัญ ดังต่อไปนี้

1.1 การใช้เครื่องจักรกลในการทำงานแทนกำลังคนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดภาวะของการว่างงานแก่ผู้ที่ไม่มีความทักษะในการใช้เครื่องกล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้แรงงาน

1.2 แรงงานของสตรีมีเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้สตรีต้องทำงานประกอบอาชีพ และเพิ่มจำนวนมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองหลวงและแหล่งอุตสาหกรรมต่างๆ

1.3 ประชากรที่อยู่ในเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองหลวงประสบกับมลภาวะ (pollution) อาชญากรรม แหล่งเสื่อมโทรมต่างๆ ความยากจนทำให้ผู้มีฐานะในระดับกลางชนขยายที่จะอพยพไปอยู่ในบริเวณชานเมืองเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นการจัดหลักสูตรจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัญหาต่างๆ เหล่านี้ รวมทั้งจะต้องศึกษาข้อมูลต่างๆ เพื่อจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาวะของแต่ละท้องถิ่นเพื่อสกัดกั้นการอพยพของประชากรและช่วยให้ประชากรในแต่ละท้องถิ่นสามารถประกอบอาชีพในท้องถิ่นของตนด้วยรายได้ที่จะสามารถทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นหรือในสังคมนั้นอย่างเป็นปกติสุข

นอกจากนี้ในปัจจุบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ได้รับการพัฒนาเพิ่มมากขึ้นซึ่งจะมีผลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่นเดียวกัน ตลอดจนเข้ามามีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้ที่อยู่ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมเมืองหลวงซึ่งเมื่อได้พิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรอย่างละเอียดตั้งแต่เช้าจนค่ำ จะเห็นได้ว่าบุคคลที่อยู่ในเมืองหลวงมีส่วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีอย่างมากมายและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งทำให้การดำเนินชีวิตของผู้ที่อยู่ในสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วและสะดวกสบายมากขึ้น การจัดทำหลักสูตรก็จำเป็นจะต้องจัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

2. แนวความคิดและผลงานวิจัยทางด้านจิตวิทยา

ความรู้ทางด้านจิตวิทยาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรอย่างมาก ผู้ที่จัดทำหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงผู้เรียนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะของพัฒนาการของเด็ก ในด้านร่างกายจิตใจ และการเรียนรู้ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการจัดสร้างหลักสูตร

ผลงานวิจัยและความรู้ทางด้านจิตวิทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะพัฒนาการของผู้เรียนในด้านลักษณะทั่วไปของเด็ก การเจริญเติบโต และความต้องการของเด็กในแต่ละวัยนั้น จะให้ประโยชน์ในด้านการจัดแผนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กในแต่ละวัน การจัด การเลือกเนื้อหาความรู้ และการจัดการเรียนการสอนในลักษณะของการเรียนเป็นกลุ่ม หรือแบบรายบุคคล

งานด้านจิตวิทยาซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะพัฒนาการของผู้เรียนทางด้านสติปัญญาของเด็กในแต่ละวัยจะเป็นข้อมูลในด้านการจัดเนื้อหาความรู้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความพร้อม และความสามารถในด้านการเรียนรู้ของเด็กในแต่ละวัย รวมทั้งจัดบทเรียนให้สอดคล้องกับลักษณะพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของผู้เรียนด้วย

นอกจากนี้ผลงานวิจัยทางด้านจิตวิทยา ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะพัฒนาการของผู้เรียนในด้านความประพฤติ (moral) จะทำให้ผู้จัดทำหลักสูตรสามารถสอดแทรกเนื้อหาและจัดกิจกรรมให้แก่ผู้เรียนให้สามารถประพฤติตน และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขด้วย

นอกจากการศึกษางานและผลของการวิจัยทางด้านจิตวิทยาในด้านต่างๆ แล้วผู้จัดทำหลักสูตรยังจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของการเรียนรู้ของเด็กในแต่ละวัย ความแตกต่างของเด็กในด้านสติปัญญา ภูมิหลัง และความสามารถเฉพาะ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลของการวิจัยด้านจิตวิทยา ซึ่งจำเป็นต้องนำมาเป็นข้อมูลในการจัดหลักสูตรเพื่อให้หลักสูตรนั้นเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะพัฒนาการด้านต่างๆ ของผู้เรียนซึ่งจะทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรได้

3. ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาการ และบทบาทของสถาบันการศึกษา

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้วิทยาการต่างๆ ได้ก้าวหน้าไปอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในทำนองเดียวกันก็ได้มีการนำเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ในห้องเรียนมากขึ้น ทำให้การเรียนรู้ต่างๆ ในด้านวิชาการเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ความรู้ทางด้านวิชาการมิได้มีวงจำกัดอยู่แต่เฉพาะภายในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาที่ได้

ดังนั้น ในการจัดหลักสูตรจึงจำเป็นต้องคำนึงถึง การจัดความรู้ เนื้อหาวิชาและ ประสบการณ์ที่เหมาะสม ทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบันให้แก่เด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพ ของสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอยู่เสมอ ดังนั้นผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องให้ความสนใจต่อวิทยาการ ใหม่ ๆ เหล่านี้ ผลของการวิจัยต่างๆ การค้นพบสิ่งใหม่ๆ ตลอดจนแนวความคิดใหม่ในปัจจุบัน โดยเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนให้เหมาะสมกับวัย ระดับความรู้ และ ความสามารถของผู้เรียนด้วย เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และให้ผู้เรียนสามารถ นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนในสังคมปัจจุบันได้ด้วย นอกจากนี้ความรู้สมัยใหม่และ ประสบการณ์ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ควรจะได้จัดไว้ในหลักสูตร เพื่อให้ ผู้เรียนมีความรู้ที่ก้าวหน้าเกิดความคิดริเริ่ม มีความคิดเห็นแบบวิทยาศาสตร์ มีความสามารถใช้ เครื่องมือต่างๆ ทางวิทยาศาสตร์และทางเทคโนโลยี ในการทำงานและประกอบอาชีพในสังคมได้

4. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ประชากรในปัจจุบันได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วซึ่งทำให้มีผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจ ด้วยการจัดการศึกษาที่ดีและเหมาะสมให้แก่ประชาชนจะช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจของประเทศได้ อาจจะกล่าวได้ว่าการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งสามารถกำหนดความเจริญก้าวหน้า ในทางเศรษฐกิจของประเทศได้เช่นกัน

ปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น นอกจากปัญหาในด้านการขาดแคลนทางปัจจัยการผลิตด้าน วัตถุดิบ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งแล้ว ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การขาดแคลนผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านวิชาการ และวิชาชีพในสาขาต่างๆ การขาดแคลนทางด้าน วัตถุดิบนั้นสามารถแก้ไขได้ด้วยการเพิ่มผลผลิต แต่การขาดแคลนกำลังคนในวิชาการและวิชาชีพใน ทุกระดับนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยการจัดการศึกษาและการวางโครงการที่แน่นอน เพื่อทำการผลิต คนในทุกระดับให้มีปริมาณและคุณภาพที่ได้สัดส่วนกันตรงตามความต้องการในระบบเศรษฐกิจ และสังคมประเทศ

ดังนั้นในการจัดทำหลักสูตรปัญหาในด้านเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึง และจัดทำหลักสูตรให้เหมาะสมกับกำลังคนที่ชาติต้องการทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับ ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการแขนงต่างๆ ระดับช่างฝีมือ และระดับกรรมกร โดยกำหนดหลักสูตรให้ สอดคล้องกับนโยบายทางเศรษฐกิจและการปกครองของประเทศ จัดโปรแกรมการเรียนการสอน เตรียมครูผู้สอน โดยการจัดอบรมครูให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร เนื้อหา วิชาการใหม่ๆ การ เรียนการสอนที่ทันสมัยเพื่อที่ครูเหล่านั้นจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนากำลังคน และสามารถ ผลิตกำลังคนที่มีคุณภาพให้เพียงพอกับความต้องการของสังคมที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน และสามารถ นำกำลังคนที่ผลิตออกมาแล้วไปปฏิบัติงานได้ผลตามความต้องการอย่างแท้จริง (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และประดินันท์ อุปรมัย, 2542, หน้า 237-240)

หลักการพัฒนาหลักสูตร

การจะพัฒนาสิ่งใดก็ตามให้เป็นระบบจะต้องอยู่บนพื้นฐานที่สมเหตุสมผล ซึ่งเป็น หลักการในการพัฒนา โดยมีจุดเน้นที่วัตถุประสงค์และวิธีการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ ไทเลอร์ (Tyler 1959) ใช้หลักการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรในรูปของคำถาม 4 ข้อ คือ

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรใดที่สถานศึกษาควรจัดให้กับผู้เรียน
2. ประสบการณ์ใดที่สถานศึกษาจะจัดให้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
3. ประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ จะจัดให้มีระบบระเบียบอย่างไรให้มีประสิทธิภาพได้

อย่างไร

4. จะมีเกณฑ์ใดตัดสินได้ว่าจุดมุ่งหมายต่างๆ เหล่านั้นบรรลุแล้ว แม้ว่า ไทเลอร์จะยัง ยืนในคำถามทั้ง 4 ข้ออยู่ แต่ไทเลอร์ก็ได้เปลี่ยนแปลงจุดเน้นของหลักการพัฒนาหลักสูตร 2 ข้อ คือ

ก. การเน้นบทบาทของผู้เรียนในกระบวนการเรียน และต้องการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาหลักสูตรด้วย

ข. การเน้นการสอนความรู้รวบยอดนั้นควรจะรวมถึงความรู้ ซึ่งผู้เรียนได้รับจากนอกโรงเรียนด้วย ถ้าสิ่งนั้นมีความสัมพันธ์กับหลักสูตรที่เด็กได้เรียนอยู่

นอกจากคำถาม 4 ข้อของไทเลอร์นี้ จะเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการพัฒนาหลักสูตร อย่างเป็นระบบทั่วๆ ไปแล้ว ทาบ้า (Taba 1962) ซึ่งให้เห็นว่า หลักสูตรใดๆ ก็ตาม แม้จะเน้นเฉพาะเจาะจงด้านใดด้านหนึ่งก็ตาม จะต้องประกอบด้วยโครงสร้างที่เฉพาะตัว ในการที่จะพัฒนาหลักสูตรมีความจำเป็น ที่จะต้องชัดเจนในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานที่ทาบ้ากล่าวว่า จะต้องประกอบด้วยวัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะ ซึ่งจะทำให้เป็นแนวทางในการเลือกและจัดระบบเนื้อหา รวมทั้งรูปแบบของการเรียนรู้และการสอน และท้ายสุดที่ขาดเสียมิได้ คือ การประเมินผล หลักการของหลักสูตรตามแนวคิดของทาบ้าประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

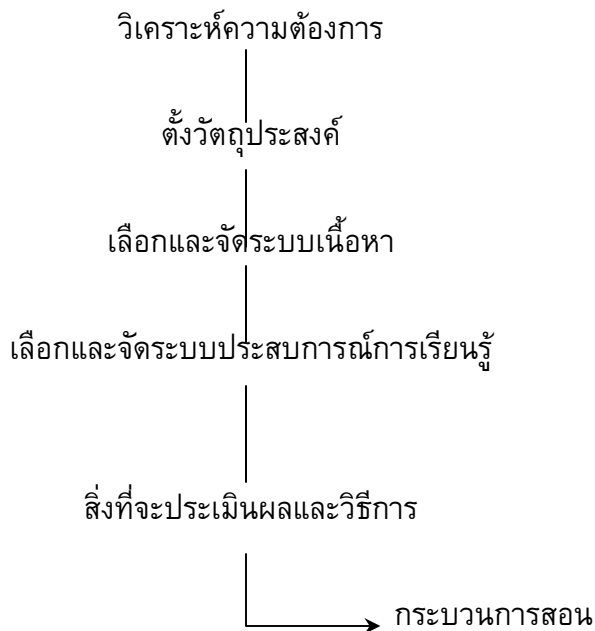
1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะ
2. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนของแต่ละวิชา
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. โครงการประเมินผลหลักสูตร

ขั้นตอนในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร

ทาบ้า (Taba 1962) ได้ให้ขั้นตอนในการออกแบบ และพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้เป็นระบบ และมีประสิทธิภาพไว้ 7 ขั้นตอน คือ

1. การวิเคราะห์ความต้องการ
2. ตั้งวัตถุประสงค์
3. เลือกเนื้อหาวิชา
4. รวบรวมเนื้อหาให้เป็นระบบ
5. เลือกประสบการณ์การเรียนรู้
6. จัดระบบประสบการณ์ในการเรียนรู้
7. ตั้งเกณฑ์การประเมินผล จะประเมินอะไรและวิธีใด

ทั้ง 7 ขั้นตอน สามารถย่อเป็น 5 ขั้นตอน ดังแผนภูมिนี้

แสดงขั้นตอนการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร

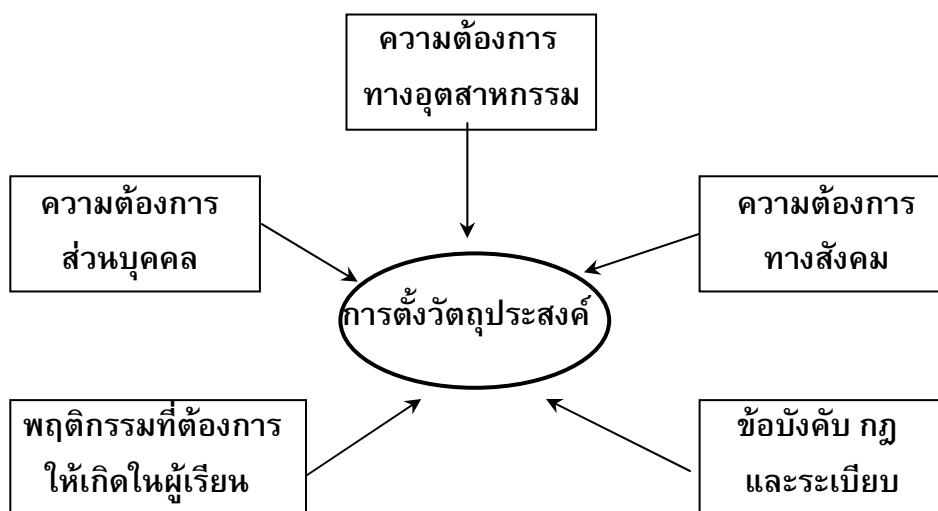
1. การวิเคราะห์ความต้องการ ในการพัฒนาหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง จะต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ของสิ่งที่พัฒนาอย่างกระจ่างชัด ถ้าเราจะพัฒนาหลักสูตรสำหรับคนกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เราจะต้องรู้ถึงความต้องการแท้จริงของคนกลุ่มนั้น ถ้าคนกลุ่มนั้นเป็นผู้ที่จะต้องมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้ผลิตของสังคม ก็จะต้องพิจารณาความต้องการของสังคมด้วย ตัวอย่างของการจัดการศึกษา เช่น การอาชีวศึกษา นอกจากจะพัฒนาความต้องการส่วนตัว และสังคมแล้วจะต้องพิจารณาไปถึงความต้องการทางด้านอุตสาหกรรมด้วย ซึ่งความต้องการนี้แตกต่างไปจากความต้องการส่วนตัวของแต่ละคนและต่างไปจากความต้องการของแต่ละสังคม การวิเคราะห์ความแตกต่างส่วนบุคคล สังคมและอุตสาหกรรมจะต้องถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะจะเป็นเครื่องชี้แนะในการตัดสินใจ จุดประสงค์หลักของการจัดการศึกษา การเลือกเนื้อหาและมุ่งวัดเน้นในกิจกรรมการเรียนการสอน

ซึ่งผู้สร้างหลักสูตรจะต้องมีข้อมูลของงานโดยละเอียด แล้วนำมาวิเคราะห์งานซึ่งอาจทำได้โดยวิธีการ ดังนี้

1. แบบสอบถามที่ครอบคลุม
2. สังเกตการทำงานนั้นโดยตรง
3. สัมภาษณ์ผู้ทำงาน
4. การผสมผสานระหว่าง 3 วิธีดังกล่าว

การวิเคราะห์ความแตกต่างของงานที่เกี่ยวข้อง จะทำให้ทราบว่าคุณสมบัติ ทักษะ เจตคติที่จำเป็นต่องานนั้นๆ ซึ่งก็จะต้องตามมาด้วยวัตถุประสงค์และเป้าหมายในรายวิชา

2. การตั้งวัตถุประสงค์ เมื่อรวบรวมข้อมูลได้ครบแล้ว ก็จะเริ่มตั้งวัตถุประสงค์ได้ การตั้งวัตถุประสงค์ต้องให้ครอบคลุมสิ่งที่วิเคราะห์ไว้แล้ว วัตถุประสงค์ที่จะเป็นวัตถุประสงค์ทั่วไป ซึ่งสามารถนำมาเขียนเป็นวัตถุประสงค์เฉพาะได้ โดยพิจารณาจากแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเลือกวัตถุประสงค์

เมื่อตั้งวัตถุประสงค์แล้ว ก็ต้องคำนึงถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกให้ได้หรือปฏิบัติได้ การตั้งวัตถุประสงค์จะต้องสอดคล้องกับระดับความสามารถของผู้เรียน และสิ่งหนึ่งจะต้องให้ความสนใจด้วยก็คือ เรื่องของเครื่องมือ สิ่งอำนวยความสะดวก และกำหนดเวลาด้วย

3. การเลือกและจัดระบบเนื้อหาวิชา การเลือกเนื้อหาวิชาสำหรับวิชาใดวิชาหนึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้บรรลุเนื้อหาวิชา จะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่จะเชื่อมต่องเข้าสู่ตัวผู้เรียน

เนื้อหาวิชาใดก็ตาม จะประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ และเจตคติในหลักสูตรช่างเทคนิคศึกษา การวิเคราะห์งานจะช่วยเป็นแนวทางให้เนื้อหาเหมาะสมกับโปรแกรม นอกจากนี้ยังต้อง

เรื่องที่จะสอนสามารถจัดหมวดหมู่ได้ 3 ระดับ คือ

- ก. เนื้อหาวิชาที่ผู้เรียนจำเป็นต้องรู้และต้องเรียน
- ข. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องเรียนเป็นเรื่องที่ควรเรียน
- ค. เนื้อหาที่อยากจะให้เรียนและผู้เรียนอยากเรียนอยาการู้

เนื้อหาวิชาเปรียบเหมือนพาหนะที่จำเป็นนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา หรือผลของการฝึกอบรม โดยการสอนเนื้อหาและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งเชื่อได้ว่าผู้เรียนจะได้รับความสามารถที่ต้องการให้มีทั้งการเลือกและจัดเนื้อหาให้เป็นระบบ จะต้องวิเคราะห์ลักษณะเด่นของความรู้ที่ได้จากวิชานั้น และลักษณะของกระบวนการเรียนรู้นั้นด้วย ซึ่งทุกอย่างต้องชัดเจน มิฉะนั้นอาจจะเกิดการบิดเบือนหรือการไม่อาจจะเรียนได้ขึ้น ทาบ้าชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา มักจะไม่ให้ความสนใจแก่ความต้องการทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากวัตถุประสงค์และเนื้อหาวิชาที่แคบ และห่างไกลจากความเป็นจริงทางสังคม

4. การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เมื่อได้เนื้อหาวิชาที่จะสอน ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดผลแล้ว ก็มาถึงวิธีสอนเนื้อหาเหล่านั้น นั้นหมายถึง วิธีที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ อันที่จริงการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ ตลอดเวลาระหว่างการเรียนรู้จะต้องขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้เรียน สิ่งที่เขาทำก็คือสิ่งที่เขาเรียนรู้สำหรับเทคนิคศึกษานั้น ถ้าจุดประสงค์มุ่งเน้นพัฒนาทักษะก็ไม่จำเป็นต้องสอนการบรรยายมากนัก

การศึกษาการคงอยู่ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยอวัยวะสัมผัสต่างๆ คือ

ร้อยละ	1	ถ้าได้ยิน
ร้อยละ	1.5	ถ้าได้สัมผัส
ร้อยละ	3.5	ถ้าได้ดมกลิ่น
และร้อยละ	85	ถ้าได้เห็น

เกี่ยวกับการจำได้จะคงเหลือ ดังนี้

ร้อยละ	10	จากสิ่งที่ได้อ่าน
ร้อยละ	20	จากสิ่งที่ได้ยิน

ร้อยละ	30	จากสิ่งที่ได้เห็น
ร้อยละ	50	จากสิ่งที่ได้เห็นและได้ยิน
ร้อยละ	80	จากสิ่งที่ได้พูด
และร้อยละ	90	จากสิ่งที่ได้พูดและได้ลงมือทำ

ผลจากการศึกษานี้ ทำให้เห็นแนวทางในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม แม้ว่าวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน จะทำให้ต้องมีการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่แตกต่างกัน แต่ก็มีหลักการทั่วๆ ไปบางประการที่อาจใช้ร่วมกันในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ดังนี้

1. นักเรียนต้องได้ประสบการณ์ที่ให้โอกาสเขา ที่จะได้ฝึกพฤติกรรมที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. ประสบการณ์การเรียนรู้ เน้นที่ความพอใจของผู้เรียนและตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3. ปฏิกริยาตอบสนองจากประสบการณ์นั้น ต้องอยู่ในความเป็นไปได้สำหรับผู้เรียน

4. ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต่างกัน อาจนำไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกันได้

5. ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมือนกัน อาจนำสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างกันได้หลายอย่าง

ประสบการณ์เรียนรู้ต่างก็มีผลต่อวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน จึงถึงคราวที่จะจัดระบบการเรียนรู้เพื่อทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ไม่มีประสบการณ์การเรียนรู้ใด ประสบการณ์ที่ดีที่สุดที่ใช้ได้กับการเรียนรู้ทุกด้าน จำเป็นต้องจัดระบบและให้มีผลในการเสริมแรงแก่กัน หลักเกณฑ์ในการจัดระบบอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

ก. ความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง ความรู้และทักษะของผู้เรียน มีโอกาสที่จะพัฒนาต่อไปได้อีก

ข. ผลที่ตามมาที่ได้ตั้งไว้ (Sequence) หมายถึง ความสามารถที่เกิดขึ้นนั้นจะเกิดขึ้นจริง และทำได้ แม้จะมีความซับซ้อนเกิดขึ้น

ค. บูรณาการ (Integration) หมายถึง การผสมผสานประสานประสบการณ์ต่างๆ และนำไปใช้ได้

การวัดและการประเมินผล

การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ถ้าผู้เรียนได้รู้ผลความก้าวหน้าในการเรียนของเขา ดังนั้น การประเมินผลจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก ไทเลอร์เชื่อว่า กระบวนการของการประเมินผลเป็นกระบวนการที่จำเป็นในการที่จะรู้ถึงจุดประสงค์ของการศึกษา รวมไปถึงกระบวนการสอนด้วย ถ้าวัตถุประสงค์ทั่วไปของโปรแกรมการศึกษามีเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การ

ผู้สอนบางคนไม่สามารถจะออกข้อสอบ จนกว่าจะสอนจบเรื่องตามหลักสูตร ซึ่งความจริงแล้วไม่จำเป็นที่จะต้องสอนจนจบก่อนแล้วจึงเตรียมประเมินผล เมื่อมีวัตถุประสงค์มีเนื้อหาวิชาแล้ว ก็พร้อมที่จะรู้ว่าประเมินผลอะไรบ้าง การประเมินผลจึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร

สรุป

การพัฒนาหลักสูตร เป็นเรื่องที่ต้องการการตัดสินใจหลายขั้นตอน ตั้งแต่การเริ่มตั้งวัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ การเลือกเนื้อหาให้ตรงและครอบคลุม ชนิดของประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและวัตถุประสงค์ และท้ายสุดคือ วิธีการประเมินผลของการเรียนรู้นั้น

การตัดสินใจควรจะเป็นคณะกรรมการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การตัดสินใจมีระดับกว้าง เช่น นโยบาย ประเภทของกำลังคนที่ต้องการ วัตถุประสงค์ เป็นต้น ส่วนในอีกระดับหนึ่งอาจเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เฉพาะ เนื้อหาวิชา วิธีสอน และการประเมินผล และอีกระดับหนึ่งก็คือ การบริหารหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรต้องทำอย่างเป็นระบบ มีหลักเกณฑ์และตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเที่ยงตรง (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546, หน้า 35-41)

กระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

จากคำบรรยายของรองอธิบดี กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2545 ณ โรงแรมบางกอกพาเลซ สรุปได้ดังนี้

1. กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย/จุดหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

วิสัยทัศน์ หมายถึง เจตนารมณ์ อุดมการณ์ หลักการ ความเชื่ออนาคตที่พึงประสงค์ที่จะสามารถสร้างศรัทธาและจุดประกายความคิด

ในการสร้างวิสัยทัศน์ สถานศึกษาควรมีข้อมูลพร้อมทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและปรัชญา เพื่อให้วิสัยทัศน์ที่บุคลากรในโรงเรียน ชุมชน ได้ร่วมกันสร้างขึ้น จะช่วยกำหนดทิศทางของโรงเรียนสอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่าย

ภารกิจ หมายถึง การแสดงวิธีดำเนินการที่สถานศึกษาจะจัดทำให้สอดคล้องกับหลักการ และจุดมายของหลักสูตร

เป้าหมาย/จุดหมาย เป็นข้อความที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อดำเนินการจัดการไปตามหลักสูตรแล้ว ผู้เรียนจะบังเกิดผลอะไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายหลักของหลักสูตรเพียงใด

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามระดับช่วงชั้นในแต่ละกลุ่มวิชาไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่ผู้เรียนควรมี แต่สถานศึกษาอาจกำหนดเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสมของแต่ละเขตพื้นที่หรือสถานศึกษา

2. จัดโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษา

2.1 สาระการเรียนรู้/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง รายวิชาหน่วยการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ 8 กลุ่ม โดยจัดทำเป็นรายภาค/รายปี

2.2 กำหนดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน

2.3 กำหนดเวลาของแต่ละกลุ่มสาระ / หน่วยการเรียนรู้ / กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นรายภาค / รายปี

3. จัดทำสาระของหลักสูตร

3.1 กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเป็นรายปี / รายภาค

3.2 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายปี / รายภาค

3.3 กำหนดเวลาและจำนวนหน่วยกิตสำหรับสาระการเรียนรู้เป็นรายปี / รายภาค

3.4 จัดทำคำอธิบายรายวิชา (ชื่อวิชา จำนวนเวลา / หน่วยกิต ผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้นๆ)

4. ออกแบบการเรียนรู้

4.1 การจัดการเรียนการสอน ได้แก่

4.1.1 กำหนดรูปแบบการสอนด้วยวิธีสอนที่หลากหลาย

4.1.2 เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยให้เป็นการเรียนรู้จากแหล่งธรรมชาติ ได้แก่

- การเรียนรู้ด้วยตนเอง
- การเรียนรู้ร่วมกัน
- การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
- การเรียนรู้จากรูปแบบการวิจัย
- การเรียนรู้แบบบูรณาการ

4.1.3 เน้นการเรียนรู้คู่คุณธรรม

- นำกระบวนการจัดการ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม กระบวนการคิด และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
- เนื้อหา และกระบวนการต่างๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม
- การบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมายเรียนรู้ร่วมกัน ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกัน / ต่างกลุ่มมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน

4.2 สื่อการเรียนรู้

ใช้ทุกประเภทที่มีอยู่ให้สอดคล้องและพัฒนาขึ้นใหม่

4.3 การวัดและประเมินผล

เป็นการวัดตามสภาพจริง (สอนอย่างไรวัดอย่างนั้น) สถานศึกษาเป็นผู้ประเมินเองออกแบบเอง โดยใช้ Benchmark ตามมาตรฐานสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

สำหรับ ม.ปลาย (ม.4-6) ต้องออกแบบเป็นหน่วยกิต และต้องกำหนดว่า 1 หน่วยกิต = 40 คาบ ส่วนระดับอื่นๆ สามารถกำหนดได้เอง และต้องออกแบบไว้ก่อนในขั้นตอนการเขียนหลักสูตร

กรณีที่นักเรียนย้ายโรงเรียน ต้องกรอกแบบฟอร์มซึ่งส่วนกลางกำหนดให้เป็นแบบฟอร์มเดียวกัน

ประกาศนียบัตร ยังคงใช้แบบเดิม

แบบรายงานผู้สำเร็จการศึกษามี 2 ระดับ คือ ระดับ ม.ต้น และ ม.ปลาย โดยเก็บไว้ที่โรงเรียน เขตพื้นที่และกระทรวงศึกษาธิการ

สรุปว่า

1) สถานศึกษาจะต้องทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา

2) การประเมินผลในระดับต่าง ๆ

- ระดับชั้นเรียน
- ระดับสถานศึกษา
- ระดับชาติ

5. ออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

- กิจกรรมแนะแนว
- กิจกรรมนักเรียน

6. กำหนดรูปแบบ วิธีการ เกณฑ์การตัดสิน เอกสารหลักฐานการศึกษา

- เกณฑ์การผ่านช่วงชั้น และการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จบการศึกษาภาคบังคับ
- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

7. พัฒนาระบบการส่งเสริมและสนับสนุน

7.1 กระบวนการแนะแนว

7.2 แหล่งการเรียนรู้และห้องสมุด

7.3 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ

- นำไปผสมผสานกับการจัดการเรียนรู้
- การวิจัยเพื่อแก้ปัญหา / เพื่อพัฒนาคุณภาพ

7.4 เครือข่ายวิทยาการ

8. การเรียบเรียงเป็นหลักสูตรสถานศึกษาที่สมบูรณ์

โดยมีการเขียนเป็นหลักสูตร เรียงตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

8.1 วิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย/จุดหมาย

8.2 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (ของนักเรียน)

8.3 รายวิชาตามกลุ่มสาระการเรียนรู้

- 8.4 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 8.5 การจัดการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้
- 8.6 การวัดและประเมินผล
- 8.7 การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา
- 8.8 อื่นๆ

(รุจิรี ภู่อาระ, 2546, หน้า 180-184)